

ФВ – Фольклорна веселка: Українські народні пісні з голосу Антоніни Голентюк / [упоряд. А. П. Панасик]. – К. : Муз. Україна, 1984. – 208 с.

ФК – Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського. – К. : Муз. Україна, 1995. – 432 с. ; нот.

УДК 811.161.2'282: 811.161.2'367.622

Руслана Зінчук

СЛОВОЗМІНА ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ, ОФОРМЛЕНИХ ЗА ЗРАЗКОМ ДАВНЬОГО КОНСОНАНТНОГО ТИПУ НА *-t-, У ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ГОВІРКАХ

На матеріалі західнополіських і суміжних говірок проаналізовано флексійну систему іменників середнього роду, оформлених за зразком давнього консонантного типу на *-t-. Установлено, що специфіку формотворення цих субстантивів на діалектному ґрунті визначають інтенсивні процеси інноваційного характеру, зокрема граматична аналогія й дія типових для говірок фонетичних закономірностей.

Ключові слова: говірка, словозміна, іменник, граматична аналогія, фонетичні закономірності, флексія.

Зінчук Р. Словоизменение существительных среднего рода, оформленных по образцу давних *-t-основ, в западнopolесском и смежных говорах.

На материале западнopolесского и смежных говоров проанализирована система окончаний существительных среднего рода, оформленных по образцу давних *-t-основ. Установлено, что специфику словоизменения этих существительных на диалектной почве определяют интенсивные процессы инновационного характера, в частности грамматическая аналогия и действие свойственных говору фонетических закономерностей.

Ключевые слова: говор, словоизменение, существительное, грамматическая аналогия, фонетические закономерности, флексия.

Zinchuk R. Word Modification of the Nouns with the Old *-t-Stems in Western Polissyan and Neighboring Dialects.

The article is devoted to the analysis of the flexional system of the nouns with the old *-t-stems in Western Polissyan and neighboring dialects. The dialectically based form-building specificity of this substantives is claimed to be determined by the consequence of the intensive innovation-oriented processes, particularly, the grammatical analogy and influence of phonetic regularities that are typical of the dialects.

Key words: dialect, word modification, noun, grammatical analogy, phonetic regularities, inflexion.

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія розвитку наукових студій над діалектним субстантивним формотворенням позначена різними підходами до вивчення специфіки словозміни іменників українських говорів¹. В останні роки з посиленням уваги лінгвістів до ґрунтовного представлення структурних рівнів української діалектної мови відчутне зміщення акцентів при описі словозмінних явищ у напрямі їх системного аналізу, що передбачає роботу з максимально повним реєстром субстантивних словоформ, вилучених зі спонтанного діалектного мовлення, та встановлення словозмінних типів на основі визначених критеріїв.

Щоправда, здобутки українського мовознавства в галузі вивчення діалектної словозміни як системи, що «дозволяє виявити не лише типи відмінювання субстантивів, але й ступінь охоплення ними конкретного репертуару іменників, наповненість парадигми, повноту, вичерпне функціонування її структури» [4, 19], представлені поки що кількома спеціальними дослідженнями на матеріалі східнословобжанських [3], бойківських [8], західнополіських [7], говірок центральнополісько-середньонаддніпрянської суміжності [20]. Адже досить перспективний для наукового аналізу фактичний матеріал позначений складністю його фіксації: відповіді респондентів на питання навіть найдокладніших програм часто не дають очікуваного результату. Оптимальний спосіб засвідчити такі форми – тривале спостереження над спонтанним діалектним мовленням.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Живомовні свідчення жителів Західного Полісся та суміжних земель (дослідженням охоплено 154 населені пункти Волинської, Рівненської областей, а також Брестської області Республіки Білорусь) дали змогу простежити розгалужену флексійну систему іменників давнього консонантного типу на **-t-* (*гус'а*, *йагн'а*, *кача*, *котен'а*, *курча*, *лоша*, *порос'а*, *тел'а*) й виокремити їх серед субстантивів середнього роду із закінченням *-'а* в окремий підтип². В

¹ Докладніше див. Зінчук Р. С. Принципи аналізу іменної словозміни в діалектологічних дослідженнях / Р. С. Зінчук // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки : Філол. науки. Мовознавство / [голов. ред. М. В. Моклиця]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. у-ту ім. Лесі Українки, 2008. – № 10. – С. 39–43.

² Крім аналізованих субстантивів, об'єднаних у *підтип теля*, серед іменників середнього роду із флексією *-'а* в обстеженому ареалі виділено субстантиви

обстеженому ареалі аналізовані іменники мають таку відмінкову парадигму (табл. 1):

Таблиця 1

Відмінкова парадигма іменників

	Н	Р	Д	З	О	М
одн.	- ^(s) а, - ^(s) е, - ^(s) ет-о, - ^(s) ук	- ^(s) ат-и, - ^(s) ет-и, - ^(s) ат-а, - ^(s) ет-а, - ^(s) ук-а	- ^(s) ат-и, - ^(s) ет-и, - ^(s) ат'-і, - ^(s) ат-ов'і, - ^(s) ат-ови, - ^(s) ет-ови, - ^(s) ук-у, - ^(s) ук-ов'і, - ^(s) ук-ови	- ^(s) а, - ^(s) е, - ^(s) ет-о, - ^(s) ук-а	- ^(s) ат-ом, - ^(s) ет-ом, - ^(s) ук-ом	- ^(s) ат-и, - ^(s) ет-и, - ^(s) ат'-і, - ^(s) ат-ов'і, - ^(s) ат-ови, - ^(s) ет-ови, - ^(s) ук-у, - ^(s) ук-ов'і, - ^(s) ук-ови
мн.	- ^(s) ат-а, - ^(s) ет-а, - ^(s) ук-и	- ^(s) ат, - ^(s) ет, - ^(s) ук' -ів	- ^(s) ат-ам, - ^(s) ет-ам, - ^(s) ук-ам	- ^(s) ат-а, - ^(s) ет-а, - ^(s) ук-и	- ^(s) ат-ами, - ^(s) ет-ами, - ^(s) ат-ам'і, - ^(s) ук-ами	- ^(s) ат-ах, - ^(s) ет-ах, - ^(s) ук-ах

Н., З. та Кл. в. одн. зауважених субстантивів мають однакову фонетичну реалізацію й у більшості досліджуваних говірок оформлені за допомогою закінчення *-'a*, що є видозміненою морфемою давнього суфікса **-et* ← **-ent-*, кінцевий елемент якого в процесі історичного розвитку був утрачений [9, 119]. Окремі острівні ареали в межах центральної, північно-західної та південно-західної діалектних зон формують структури на *-'e*: *маїти здамо́ те тил'е таї оч:епимос'*, *вечку ї тил'е йідне подарова́ли, ше диржу́ порос'е, шос' йідне курч'е здо́хло*, пор. також спостереження Г. Л. Аркушина в окресленому масиві: *йїжен'е*¹ [1, I, 200], *пац'е* [1, II, 32], *псин'е* [1, II, 96], *пул'е* [1, II, 105], *т'ім'ірин'е* [1, II, 201], *цпийе*, *ц'ун'е*, *цпл'е*, *ц'утїе* [1, II, 241]. Зважаючи на особливості фонетичної системи ареалу фіксації таких словоформ, кінцеве *-'e* можемо розглядати як наслідок підвищення та звуження вимови наголошеного [a] після м'яких і шиплячих приголосних (пор. для прикладу Н. в. одн. іменників давніх **-jā-*основ: *вел'ми симн'е вилї'ека була́, зимл'е була́ платнаїа, свойе була́*

колишніх вокалічних **-jō-*основ на **-ьje* (підтип *весілля*) та іменники давнього консонантного типу на **-n-* (підтип *ім'я*).

¹ При цитуванні максимально збережено авторське написання відповідних словоформ.

земн'є; 3. в. одн. субстантивів колишніх *-jō-основ: лед' знайшли́е то́го муравл'є). Відповідники представлені в говорах південно-західного наріччя, зокрема в гуцульських говірках: р'іжут ма|лен'к'е тил'е, би|рут йаг|н'е [5, 279], па|ц'е, јер'ч'е, тел'е, ло|ш'е, |гус'е, |кач'е, пе|с'е, |кот'е [10, 4], деяких наддністрянських: пац'''е [19, 118], волинських: пурусє [11, 202], кубела луш'є скенула [11, 219], маю тилє такоє [11, 239], цурє, цюпє [11, 253]. В окремих західнополіських говірках у Н., 3. вв. одн. описуваних іменників засвідчено суфікс -'ет-, очевидно, за аналогією до форм непрямих відмінків, пор.: порос'это диржу́ (Згорани Лбм.), йакé те лош'это колхóзне / одні́е рéбра св'іт'ац'а (Новосілки Тр.), пор. також інші фіксації в межах окресленої території: тил'это, пурус'это, луш'это, курин'это, курч'это [2, 64], тил'это [1, II, 195].

Діалектна специфіка словозміни іменників давнього консонантного типу на *-t- у зарічненських, суміжних дубровицьких та любешівських говірках, а також у говірках Пінщини позначена оформленням відмінкових виявів за допомогою суфікса -'ук, що може вказувати на малу або недорослу істоту, пор.: корóва ростилéлас'а / да ї змéрс':а тил'ук / до хáти ни брáли / а морóзи булé страиné (Березичі Лбш.), де в когó чимáлиї тил'ук / вгодóванїї / забирáли зрáзу (Привітівка Зр.).

У непрямих відмінках іменники давнього консонантного типу на *-t- у більшості обстежених говірок послідовно зберігають суфікс -'ат- або його фонетичний варіант – -'ет-.

Кілька словозмінних афіксів беруть участь у формотворенні Р. в. одн. аналізованих субстантивів. Великий говірковий масив у межах південно-східної діалектної зони обстеженої території утворюють форми із суфіксом -'ат- та закінченням -и як фонетичним відповідником флексії *-ї-основ або результатом індуктивного впливу Д. в. одн. основ на *-t- [14, 161–162]. В окремих говірках центральної частини досліджуваного ареалу такі форми позначені діалектними особливостями фонетичної системи, пор.: чáсом і зó два тил'ети держáли. Паралелі зауважено в наддністрянських говірках: тил'ети, йагн'ети [21, 88], луш'ети || лушáти [19, 43], буковинських: тел'ети [13, 157], курч'ети, порос'ети [12, 95], гуцульських: то |риндз'у ту би|рут ис тил'ети [5, 279].

Більш продуктивною на цій території є флексія -а перед суфіксом -'ет-, пор.: ни докупі́е тис'а то́го порос'ета / така́ дорожн'еча, йáлова

корова / йакиш'о ни майе тил'ета с'ого року, вс'і ни до йідного ц'уп'ета віздихали, мало йому лош'ета / ше тил'е даваї годовати. Діалектні вияви Р. в. одн. аналізованих іменників на зразок тил'ета, йагн'ета фіксовані в деяких волинських та наддністрянських говірках [21, 89]. Такі форми І. Г. Матвіяс розглядає як наслідок вирівнювання за зразком відповідних структур давніх *-ǫ-основ [14, 162].

Синкретизмом закінчень у говірках досліджуваного ареалу, як і в літературній мові, позначені Д. та М. вв. одн. описуваних іменників. Щоправда, для формотворення на діалектному ґрунті характерна більш розгалужена флексійна система. Закріплене в літературній мові закінчення *-i* перед суфіксом *-am-* фіксоване в окремих говіркових групах південної, південно-західної й північно-східної діалектних зон обстеженої території. Така флексія «у формах на *-am'-i* є наслідок аналогії до форми Д. і М. вв. одн. іменників колишніх **-ā-*основ; пізніше вона була підтримана також відповідними формами іменників колишніх **-ī-*основ» [14, 165].

Розрізнені діалектні зони в межах досліджуваного ареалу формують структури на *-am-и*, кваліфіковані як безпосередні відповідники давніх форм на **-et-i* (**telet-i*) [9, 122], пор.: даї нути те^uл'ати, кин' нурус'ати. Паралелі відзначено в закарпатських говірках: tel'^laty, h'^lus'aty [18, 245], пац'ати, ш'ч'ін'ати [16, 165], бойківських: тил'ати, не^uс'ати [17, 175], буковинських: порос'ати [13, 157], тил'ати, гус'ати [12, 95], а також у наддністрянських говірках північно-східних районів Львівщини й Тернопільщини та окремих говіркових формаціях волинського діалекту [21, 88]. У говірках центральної частини обстеженої території перед флексією *-и* поширений суфікс *-et-*, пор.: занисі^e тил'ети, хоч би воді^e тóму лош'ети показав / така жарá. Такі діалектні форми поряд з іншими виявами аналізованої відмінкової позиції зауважені в буковинських говірках, пор.: тил'ети, йагн'ети [12, 95].

Діалектну специфіку невеликих острівних ареалів у межах центральної та північно-західної говіркових зон визначають форми Д., М. вв. одн. субстантивів давнього консонантного типу на **-t-* з історично закономірним закінченням Д. в. одн. іменників колишніх **-ī-*основ (можливі також фонетичні варіанти флексійного [o] та суфікса *-am-*), пор.: принисла с'лóми тил'ато^yви / шоб ни так мóкро було, шо вже тóму порос'етови ї давати / ничóго ни йіс'т^u, остáлос' тил'етови на ráнок, тикó мучитис' тóму ц'уп'етови / шо то знáчит'

кал'іка, пор. інші фіксації в західнополіській говірці: *пурус'етуви*, *тил'етуви*, *курч'етуви*, *луш'етуви* [2, 64], а також паралелі в буковинських говірках: *тел'етови* [13, 157], наддністрянських: *тил'етуви*, *пац'етуви*, *йагн'етуви* [21, 98], *к'ур'ітуви* || *к'ур'йатуви* [19, 43]. Спорадично такі форми, щоправда, із м'яким [т] у суфіксі *-'ат-* виявлені в закарпатських говірках [18, 245]. Зрідка фіксовані в говірках південно-західної діалектної зони обстеженого ареалу вияви на *-'ат-* *-ов'і*, що «могли постати за аналогією до форм Д., М. вв. одн. іменників колишніх **-ā-*основ і М. в. одн. колишніх **-ǫ-* основ, а також у результаті впливу секундарних форм на *-ов'і*, *-ев'і* в інших групах іменників, що є наслідком загальної тенденції до заміни кінцевого *и* на *і*» [14, 166]. Відповідники, уживані в говорах південно-східного наріччя, нерідко функціонують поряд з іншими словоформами аналізованих відмінкових позицій [3, 129; 15, 193].

У зарічненських, суміжних дубровицьких і любешівських говірках закінчення *-ов'і*, *-ови* зауважені після суфікса *-ук-*, пор.: *отó так на же^uре^uб'йукóв'і проїхавс'а*, *на ц'іпукóви*, *од:áї порос'укóви*. Цим же ареалом обмежене поширення форми *тел'укú*, що відбиває наслідки індуктивного впливу з боку Д. в. одн. іменників давніх **-ǫ-*основ.

О. в. одн. аналізованих субстантивів у досліджуваних говірках, як правило, репрезентований словоформами на *-ом* зі збереженням суфікса *-'ат-* або його модифіката *-'ет-*, пор.: *с'óго рóку к'урка т'іко з одні^ем курч'áтом хóдит' / йідн'е вілупилос'*, *шо с т'і^ем йідн'і^ем гус'етом роб'іти?* *корóва ше с тил'етом на хлив'і*. Паралелі відзначено в наддністрянських говірках: *тил'етом*, *йагн'етом*, «в зоні, де переходу [а] в [е] нема, зафіксовані ще форми *тил'áтом*, *йагн'áтом*» [21, 104]. Факультативно такі структури представлені в буковинських говірках, пор.: *йагн'áтом* [13, 157].

Множинна парадигма іменників давнього консонантного типу на **-t-* у говірках обстеженої території позначена певною статичністю й має менш розгалужену систему закінчень, порівняно з формами однини. Афікси, що беруть участь у зауваженому формотворенні, як правило, спільні для обох мовних систем (літературної та говіркової). Діалектною специфікою позначений передусім вияв суфікса *-'ат-* в окремих говіркових групах західної, північно-західної та центральної частин досліджуваного ареалу, пор.: *порос'ета тримáли*, *скупóвував тил'ета*, *вóдит' і качин'ета / і т'ійї гусин'ета*, *ни трé 'було порос'ет*

купл'áти / свої́ булі́^е, тил'étaм вáрат' тої макúх, купі́ли дво́йе порос'éток / то йа вже с:войі́ми порос'étaми при́шла до свикру́х'і, зо двáц:ит' скоті́^ени ма́ли / с тил'етами / корова́ми / вола́ми, пор. множинну парадигму аналізованих іменників у гуцульських говірках: на'ц'ета, на'ц'ет, на'ц'етам (-'эм), на'ц'ета, на'ц'етамэ, на на'ц'етах (-'эх, -'іх) [10, 49], а також окремі фіксації в західноволинських говірках: вéвидиця биз па́ре буцюнет [11, 79], ма́ймо свинéцю і дво́е нурусет [11, 215].

У деяких говірках простежено варіантність флексій в окремих відмінкових позиціях. Так, для Р. в. мн. «звичайною є чиста основа» [9, 124], однак у берестейській говірці виявлено словоформу із закінченням -ув як одним із фонетичних модифікатів давнього *-овъ, первісно властивого іменникам *-й-основ, пор.: трóйе тил'ету́в бу́ло (Леплівка Бр.). Такі форми зрідка фіксовані в закарпатських говірках, пор.: jahn'atív, jahn'atûv [18, 247], буковинських: гúс'етів [13, 157].

О. в. мн. аналізованих субстантивів, як правило, оформлений за допомогою флексії -ами, успадкованої від відповідних форм *-ā-основ. В окремих говірках східної діалектної зони простежено словоформи на -ам'і, пор.: кúрка с курча́там'і (Великий Чермель Дбр.). Релевантними для О. в. мн. іменників давнього консонантного типу на *-t- в окремих володимирецьких говірках стали закінчення відповідних форм субстантивів давніх вокалічних *-й-основ, про що свідчать зауважені в діалектному мовленні структури на -ми, пор.: шчитáй шчорóку свиномáтка бу́ла з порос'áтми (Довговоля Вл.). Відповідники функціонують у говорах карпатської групи південно-західного наріччя, щоправда, нерідко з кореневим наголосом та суфіксом -'ат'-, пор. з бойківських говірок: ка́чаты || ка́чатмы, кúр'ати || кúр'ат'ми [17, 177], із закарпатських: tel'atmy [18, 248], nóт'ат'ми, гúс'ат'ми, тіл'атми [16, 166]. Паралелі зауважено також в окремих говіркових групах степового говору, пор.: порос'ат'ми, курча́т'ми, те^л'ат'ми [6, с. 145].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Наведений та проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що специфіку формотворення іменників давнього консонантного типу на *-t- у західнополіських і суміжних говірках визначає розгалужена флексійна система, позначена наслідками впливу інтенсивних процесів інноваційного характеру, зокрема граматичної аналогії та типових для говірок фонетичних закономірностей.

Умовні скорочення назв районів

Волинська область: Лбм. – Любомльський, Лбш. – Любешівський, Тр. – Турійський.

Рівненська область: Вл. – Володимирецький, Дбр. – Дубровицький, Зр. – Зарічненський.

Брестська область (Білорусь): Бр. – Брестський.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
2. Барановська Л. І. Деякі особливості говірки містечка Луків Луківського району Волинської області / Л. І. Барановська // Збірник студентських наукових праць Київського державного педагогічного інституту. – К., 1955. – Т. I : Істор.-філол. та пед. науки. Вип. 1. – С. 59–75.
3. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослов'янських говірок / Катерина Дмитрівна Глуховцева. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 592 с.
4. Говірки Чорнобильської зони: системний опис / [відп. ред. П. Ю. Гриценко]. – К. : Довіра, 1999. – 271 с.
5. Гуцульщина. Лінгвістичні етюди / АН України ; Ін-т суспільних наук. / [редкол. : Я. В. Закревська (відп. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1991. – 308 с.
6. Дроздовський В. П. Південнобессарабські українські говірки / В. П. Дроздовський // Праці X Республіканської діалектологічної наради. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – С. 132–155.
7. Зінчук Р. С. Словозміна іменників у західнополіських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Р. С. Зінчук. – Луцьк, 2010. – 20 с.
8. Зубрицька М. І. Бойківська іменникова словозміна : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / М. І. Зубрицька. – К., 1992. – 19 с.
9. Історія української мови. Морфологія / [упоряд. С. П. Самійленко та ін.]. – К. : Наук. думка, 1978. – 539 с.
10. Кобилянський Б. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б. В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. – К. : [б. в.], 1928. – Кн. 1. – С. 1–92.
11. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.
12. Леонова М. В. До характеристики говірок північних районів Буковини / М. В. Леонова // Питання історії і діалектології східнослов'янських мов. – Чернівці : [б. в.], 1958. – С. 89–103.

13. Лимаренко В. С. Словозміна іменників у буковинських говірках / В. С. Лимаренко // Научний ежегодник за 1957 г. Черновицького державного університету. – Черновці, 1958. – С. 155–157.
14. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові / Іван Григорович Матвіяс. – К. : Рад. шк., 1974. – 184 с.
15. Нагін Я. Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках / Я. Д. Нагін // Наукові записки Херсонського державного педагогічного інституту. – Херсон, 1956. – Вип. 6. – С. 169–198.
16. Орос В. І. Іменник у говірках Хустщини / В. І. Орос // Наукові записки Ужгородського держ. університету. – Ужгород : [б. в.], 1959. – Т. ХІІ. – С. 149–168.
17. Ощипко І. Й. Система словозміни іменників у бойківському говорі / І. Й. Ощипко // Праці ХІІ Республіканської діалектологічної наради. – К. : Наук. думка, 1971. – С. 170–180.
18. Панькевич І. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Ч. 1. Звучня і морфологія / Іван Артемович Панькевич. – Прага : [б. в.], 1938. – 549 с. + 5 мап.
19. Приступа П. І. Говірки Брюховицького району Львівської області / Павло Іванович Приступа. – К. : Вид-во АН УРСР, 1957. – 135 с.
20. Рябець Л. В. Словозміна іменника в говірках центральнополісько-середньонадніпрянської суміжності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л. В. Рябець. – К., 1999. – 16 с.
21. Шило Г. Ф. Південно-західні говори УРСР на північ від Дністра / Гаврило Федорович Шило. – Львів : [б. в.], 1957. – 254 с.

УДК: 811.111:606.31(07)

Оксана Ісаєва

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНОЗЕМНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СТУДЕНТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто основні аспекти вдосконалення викладання іноземної мови за фаховим спрямуванням та формування мовленнєвих і комунікативних навичок в усіх видах діяльності, оскільки іноземна мова відіграє роль основного й важливого засобу спілкування для покращення міжкультурної інтеграції.

Ключові слова: мова за фаховим спрямуванням, мовленнєва компетенція, комунікативні навички.

Ісаєва О. Формирование культуры иностранной речевой компетенции в студентов высших медицинских учебных заведений. В статье рас-